

УДК 331.56(477.53)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ
ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ
НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

***В.І. Мацибора, О.В. Величко, кандидати економічних наук
Я.В. Юдіна, магістр***

Досліджено організаційно-економічні передумови ефективного використання трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах регіону та обґрунтовано шляхи їх підвищення.

Трудові ресурси, продуктивність праці, ефективність, використання, сільськогосподарські підприємства, оплата праці.

Аграрний сектор економіки відіграє надзвичайно велику роль у соціально-економічному житті України. Сільське господарство є життєво необхідною галуззю національного господарства кожної країни, оскільки нині понад 80 % фонду споживання формується за рахунок продукції цієї галузі. Тому виробництво агропродовольчої продукції є найпершою умовою існування людства на планеті. Практика господарювання на ринкових засадах вимагає від сільськогосподарських підприємств усіх організаційно-правових форм підвищення сільськогосподарського виробництва на основі використання новітніх досягнень науково-технічного прогресу та ефективності використання трудових ресурсів, активізації підприємницької діяльності тощо.

Особливого значення при цьому набуває розв'язання організаційно-економічних проблем ефективного використання трудових ресурсів, що виникають перед сільськогосподарськими підприємствами в умовах ринкових перетворень агропромислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження організаційно-економічних проблем ефективного використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств постійно перебуває в центрі уваги вчених-економістів, а саме: Д.П. Богині, О.А. Бугуцького, П.Т. Саблука, В.К. Горькавого, О.Ю. Єрмакова, Л.І. Михайлової, О.А. Грішної та багатьох інших. Разом з тим, ряд аспектів цієї багатопланової проблеми залишаються недостатньо вивченими і потребують поглибленого дослідження.

Мета дослідження – обґрунтування напрямів підвищення ефективності використання трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах регіону.

Виклад основного матеріалу. Аграрний сектор економіки Полтавської області характеризується певними особливостями, які відрізняють його від інших галузей національного господарства та зумовлюють організаційно-економічні проблеми щодо ефективного використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств. До основних із них на сучасному етапі розвитку слід віднести: контрастну ефективність функціонування різних організаційно-правових форм господарювання; різке посилення сезонного характеру сільськогосподарського виробництва і залежності результатів господарювання від природних чинників; демографічні зміни, які зумовлюють зниження рівня забезпеченості сільськогосподарських підприємств трудовими ресурсами; погіршення стану соціальної інфраструктури села та значне зниження обсягів сільськогосподарського виробництва тощо [1–2].

Найбільш розповсюдженим критерієм оцінки ефективності використання трудових ресурсів в аграрних формуваннях є продуктивність праці. Її рівень значною мірою визначає розподіл і використання трудових ресурсів підприємств – головного чинника будь-якого виробництва, у тому числі й сільськогосподарського.

Питання продуктивності праці привертає увагу багатьох вчених-економістів. За дослідженням Т. Заяць, засади продуктивного використання трудових ресурсів формуються не тільки через систему регулювання темпів, пропорцій і форм зайнятості, а й через високі кінцеві результати у вигляді соціально прийнятного рівня трудового доходу, задоволеного споживчого попиту населення та підвищення економічного зростання [4].

Досягнутий рівень і темпи зростання продуктивності праці, як вираз її ефективності, значною мірою характеризують ступінь суспільного прогресу і безпосередньо впливають на суспільство в цілому. У підвищенні продуктивності праці відображується рівень розвитку продуктивних сил і досконалість суспільних відносин. Високий рівень продуктивності праці – найважливіший чинник піднесення ефективності суспільного виробництва, основне джерело збільшення національного доходу, який визначає розмір нагромаджень і життєвий рівень працівників.

Динаміку продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області наведено в таблиці.

Динаміка продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області*

Показники	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2011 до 2007, %
Валова продукція всього, тис. грн	234297	389158	281919	284336	309787	132,2
рослинництва	181628	275330	171730	178118	279246	153,7
тваринництва	52669	113828	110189	106218	30541	58,0
Кількість працівників, осіб	3088	3015	3109	2445	1622	52,5
рослинництва	1605	1555	1837	1177	1025	63,9
тваринництва	1483	1460	1272	1268	597	40,3
Вартість валової продукції на 1 середньорічного працівника, тис. грн	66,8	129,1	90,7	116,3	189,8	284,0
у рослинництві	113,2	177,1	93,5	151,3	272,4	240,7
тваринництві	35,5	78,0	86,6	83,8	51,2	144,0

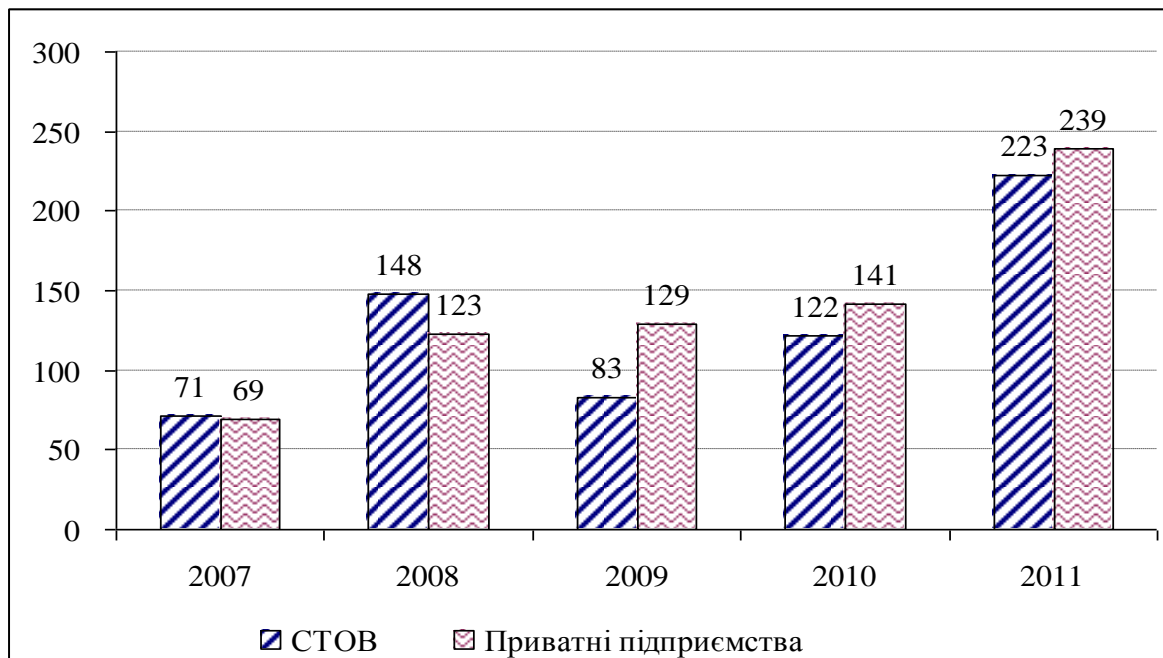
*Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Гадяцького району Полтавської області за відповідні роки (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [5].

Аналізуючи дані таблиці слід відзначити, що у 2011 р. вартість валової продукції на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області збільшилася на 32,2 %, порівняно з 2007 р. Проте варто зазначити, що кількість працівників у 2011 р. становила 1622 особи, що на 1466 осіб менше, порівняно з даними 2007 р. Продуктивність праці за аналізований період дослідження підвищилася у 2,8 раза і у 2011 р. становила 189,8 тис. грн. Продуктивність праці у рослинництві також підвищилася у 2,4 раза, а у тваринництві – на 44 %. Проведені дослідження свідчать, що продуктивність праці на сільськогосподарських підприємствах з 2007 р. почала зростати як у сільськогосподарських товариствах з обмеженою відповідальністю, так і на приватних підприємствах (рис. 1).

Проте з наведеної діаграми чітко видно, що цей показник у приватних підприємствах набагато вищий, ніж у СТОВ. Так, у 2011 р. продуктивність праці на приватних підприємствах становила 239 тис. грн, що на 16 тис. грн більше порівняно зі СТОВ. Це пояснюється зменшенням кількості працюючих і збільшенням виходу валової продукції. Дані рисунка свідчать, що зі зростанням продуктивності праці підвищується економічна ефективність сільськогосподарського виробництва.

На даному етапі розвитку сільського господарства головним шляхом зростання продуктивності є науково-технічний прогрес, який проявляється в підвищенні механізації виробництва, впровадженні новітньої техніки і передових технологій, а також системи машин, що забезпечують комплексну механізацію й автоматизацію виробничих процесів. За підрахунками економістів, від чинників науково-технічного прогресу на 65–70 % залежить підвищення продуктивності праці у масштабі всього господарства, а решта припадає на організаційно-господарський механізм (економічно об-

ґрунтована концентрація і спеціалізація виробництва, раціональна організація праці та використання трудових ресурсів, а також матеріальне її стимулювання тощо) [3].

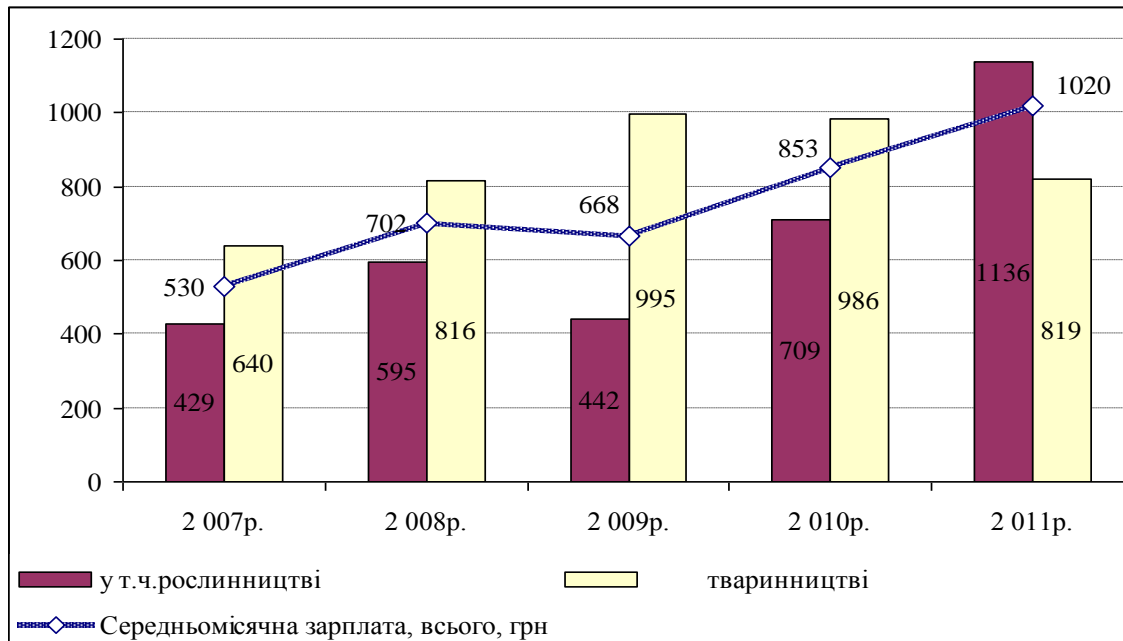

Рис. 1. Динаміка продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області, тис. грн.

Побудовано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Гадяцького району Полтавської області за відповідні роки (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [5].

Варто відзначити, що на ефективності використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону негативно позначилися низький рівень оплати праці; дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці; занепад соціальної інфраструктури у сільській місцевості; неефективна державна допомога та незадовільне інформаційне забезпечення щодо працевлаштування. Так, середньорічна оплата праці одного працюючого на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області має тенденцію до підвищення (рис. 2). Так, у 2011 р. на підприємствах вона становила 1020 грн, що на 490 грн, або на 92,2 % більше, порівняно з даними 2007 р. У рослинництві оплата праці одного працюючого збільшилася у 2,6 раза, у тваринництві – на 28 % за аналізований період дослідження.

Результати дослідження переконують, що необхідно розробити та впровадити у практику господарювання сучасну систему стимулювання трудової діяльності, яка забезпечить ефективне використання трудових ресурсів з одночасним зростанням їх конкурентоспроможності. Інакше ситуація в сфері оплати праці буде залишатися критичною, нерегульованою, а існуючий розмір доходів працюючих і надалі не сприятиме ефективному використанню трудових ресурсів регіону.

Рис. 2. Рівні середньорічної оплати праці одного працівника на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області за 2007–2011 рр., грн.*

*Побудовано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Полтавської області за 2007–2011 рр. (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [5].

З метою поглибленого дослідження питання оплати праці на сільськогосподарських підприємствах Гадяцького району Полтавської області, на основі використання методів групування та багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу, ми виявили вплив різних чинників на рівень середньомісячної заробітної плати (Y) та визначили тісноту зв'язку між ними. Аналіз проводився за такими чинниками: X_1 – продуктивність праці (виробництво валової продукції у постійних цінах 2010 р.) на одного працівника, тис. грн; X_2 – землекористовуваність (площа с.-г. угідь на працівника), га.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками є високим, оскільки коефіцієнт множинної кореляції становить 0,9025. Одиницею виміру одночасного впливу, зумовленого варіацією обох чинників, є коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,8144$. У нашому випадку 81,4 % варіації результативної ознаки (середньомісячної заробітної плати одного працівника) зумовлено варіацією досліджуваних факторних ознак.

У розрахунках вірогідних меж використовуються значення таблиць розподілу Фішера і Стюдента з вірогідною ймовірністю $P = 0,95$ [6–7]. Вірогідна межа множинного коефіцієнта кореляції $R_{gr} = 0,195$, що свідчить про його статистичну значущість. За критерієм Фішера, рівняння також є статистично значущим: розрахункове значення – 54,86 більше за табличне значення коефіцієнта – 3,05.

Істотність коефіцієнтів регресії перевіримо за допомогою t-критерію Стьюдента $T_{gr} = 1,96$. Критичні межі наведені в додатку (t-статистика). Значення t-статистики для кожного чинника перевищують табличне значення t-критерію Стьюдента, яке дорівнює 2,08. Це підтверджує достовірність впливу відібраних чинників на результат. Отже, можна приступати до економічної інтерпретації результатів дослідження.

Кореляційно-регресійна модель залежності оплати праці від перелічених чинників має вигляд:

$$Y = 589,261 + 2,173 x_1 + 1,976 x_2.$$

Значення коефіцієнтів рівняння регресії показує збільшення змінної Y при X_i на одиницю відносно середньої. Параметри одержаного рівняння кореляційно-регресійного зв'язку свідчать, що: зі збільшенням продуктивності праці (виробництва валової продукції у постійних цінах 2010 р. на одного працівника) на 1 тис. грн, землезабезпеченості працівників на 1 га середньомісячної оплати праці збільшується в середньому на 2,173 та 1,976 грн відносно середніх значень по району.

Отже, заробітна плата посідає особливе місце в механізмі господарювання – як одна з найвагоміших соціально-економічних категорій, що визначає рівень та якість суспільного розвитку. Рівень заробітної плати визначає ступінь платоспроможного попиту працівників і членів їхніх сімей на товари та послуги – високий рівень стимулює, а низький – пригнічує їх виробництво. Низький рівень заробітної плати призводить до зниження мотивації та продуктивності праці, що зумовлює масову трудову міграцію сільського населення за кордон та зростання тіньового сектору в економіці України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, вищенаведене дозволяє стверджувати, що першочерговими завданнями для підвищення ефективності використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону необхідно визначити такі: у державних програмах сприяння зайнятості слід приділяти увагу регіональній специфіці ринку праці та сконцентрувати фінансові ресурси на забезпеченні зайнятості в регіонах із підвищеним рівнем безробіття; реформувати трудове законодавство з метою підвищення мобільності сільського населення, забезпечити стійкий баланс інтересів працівників, роботодавців і держави; організувати і контролювати державними органами влади впровадження нових, із науковим обґрунтуванням економічної ефективності, технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції; поліпшити роботу професійних технічних училищ з підготовки фахівців за якістю і напрямками, яких потребує ринок праці.

Список літератури

1. Артеменко Ю. В. Перспективи використання трудових ресурсів у зоні радіаційного забруднення / Ю. В. Артеменко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 136–140.
2. Богиня Д.П. Основи економіки праці : навч. посіб. / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. – К. : Знання-Прес, 2002. – 313 с.

3. Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці : моногр. / Н.К. Васильєва. – Дніпропетровськ : РВВ ДДАУ, 2007. – 348 с.
4. Заяць Т. Продуктивність людських ресурсів України та регіональні можливості її забезпечення / Т. Заяць // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 3. – С. 25–29.
5. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Гадяцького району Полтавської області за 2007–2011 рр. Форма № 50-сг (річна). Державна служба статистики України.
6. Рябуха М.С. Оплата праці: стан, проблеми та перспективи / М.С. Рябуха // Вісник ХНТУСГ. – 2008. – № 70. – С. 258–267.
7. Смирнов Н.В. Курс теории вероятностей и математической статистики / Н.В. Смирнов, И.В. Дунин-Борковский. – М. : Наука, 1969. – 512 с.

Исследованы организационно-экономические предпосылки эффективного использования трудовых ресурсов на сельскохозяйственных предприятиях региона и обоснованы пути их повышения.

Трудовые ресурсы, производительность труда, эффективность, использование, сельскохозяйственные предприятия, оплата труда.

Investigational organizationally economic pre-conditions of the effective use of labour resources in the agricultural enterprises of region and grounded ways of their increase.

Labour resources, labour productivity, efficiency, use, agricultural enterprises, payment of labour.